

KIADJA A DÁVID FERENCZ EGYLET.
SZERKESZTI BOROS GYÖRGY.

Az Unitárius Közlöny előfizetési ára 2 korona 40 fillér (1 firt 20 kr.) Egyes szám ára : 24 fillér (12 kr.) A Dávid Ferencz Egylet rendes tagjai, 5 évi kötelezettséggel, egy évre csak 2 koronát fizetnek. Minden pénz Gálfi Lőrincz egyll. pénztárnokhoz küldendő Kolozsvárra.

Tizenkét czikk az unitarismusról.

Ezalatt a cím alatt az Unitárius Közlöny jelen évi 12 számában tizenkét cikket fogunk közölni. Reméljük, hogy ezek a cikkek magukra vonják a figyelmet és élénk eszmecserére fognak anyagul szolgálni. Már megjelent:

- I., Az Unitárius vallás törvényesítése Ferencz Józseftől.*
- II., Az Isten eszméje unitárius fölfogás szerint. Boros Györgytől.*
- III., A mi Jézusunk. Boros Györgytől.*
- IV., Jézus evangéliuma. Csegezi Lászlótól.*
- V., Egyházunk mozgató erői. Kelemen Alberttől.*
- VI., Az unitárius egyház viszonya a többi protestáns felekezetekhez. Kanyaró Ferencztől.*
- VII., Az unitarismus theologiai irányzata. Boros Györgytől.*
- VIII., Az unitárius vallás tanításának hatása a jellemre. Dr. Bedő Alberttől.*
- IX., Az unitarismus a nevelés és közoktatás szolgálatában. Kövály Lászlótól.*

Az unitárizmus hatása Magyarországon.

Midőn a fentti czikkem elébe irtam, mindjárt eszembe jutott, hogy lesznek talán olyanok, a kik az unitárizmusról gondolkozva, Magyarországot a régi Erdélytől az unitárizmus állandó és őshazájától külön váltan értik. Ennek a netaláni felfogásnak elenyésztése végett jelezni kívánom jó előre, hogy én Magyarországról szólva, a mai Magyarországot értem s így kívánom értetni másokkal is.

Az unitárizmus, illetve az unitárius vallás hatásáról az alábbiakban mondom el igénytelen nézetemet.

Az unitárizmus alapja a kereszténység megalapítójának Jézusnak és első követőinek az apostoloknak tanítása, bárha ellenessei még az evangéliumi alapot is meg akarják attól tagadni. Haszontalan törekvés, mert a mint a hitújítás küzdelmeiben a lánglelkű s nagytudományú Dávid Ferencz az unitárius eszméket hirdetni kezdette, azonnal megtalálta az utat a fogékony szivekhez s néhány év alatt teljesen gyökeret vert. Sőt nem-sokára maga a fejedelem II. János is az unitárius hitre tért, egész udvara és a főrendek is követték az ő példáját s unitáriusokká lettek. A fejedelem és főrendjei unitáriussá lételét követte az unitárius vallás törvényesítése, mi 1568-ban a tordai országgyűlésen kimondatott. Oly szabadelvű, oly emelkedett szellemű törvény volt, mely János Zsigmond fejedelemnek és az ország rendjeinek örökidőkre szóló dicsősége. Ez volt a *lelkiismeret szabadságának törvénybe iktatása*. Ha ez a későbbi időkben is tiszteletben tartatott volna, a különben is ellenséges támadások alatt annyit vértett Magyarország, meg lett volna kimélve sok oknélküli és káros vérontástól. Ez a törvény az unitárizmusnak elévülhetlen érdeme, felléptének első hatása Magyarországon. Ennek következménye, hogy az 1848. évi korszakalkotó törvények között a pozsonyi országgyűlés 20. törvényczikkében az unitárius vallás Magyarországon is bevétellett. Hogy az 1896. évi, a szabad vallásgyakorlatról szóló törvények, az unitárius szabad eszmék termékenyítő hatásának mennyit köszönnek, azt az elfogulatlan történelem fogja kimutatni. Mindenesetre lelkesítő, hogy ezek az új törvények itt-ott szószerint ismétlik az 1568. évben kimondott elveket.

Szint ily fontos hatása az unitarizmusnak az is, hogy az unitárius vallás föllépésével, Dávid Ferencz 1566-ban a gyulafehérvári gyületről, melyen az isten egysége és háromsága feletti első nyilvános vitatkozás folyt, hazajövéen, s a nép ellenállhatlan kivánságának engedve Kolozsvárt, az akkori Erdély fővárosábau, künn az utcán, amaz örökre emlékezetes kerek kövön, mely minden emberikéz csinálta szószékeknél hiresebbé vált, egy beszéddel elfogadtatta az unitárius vallást az egész Kolozsvár lakóival. Kolozsvár után Torda, Deés, Nagy-Enyed, Gyulafehérvár, Abrudbánya, Toroczkó és a székelység, szóval a hol értelem és szabadságszeretet volt, mindenütt elfogadták. Mint futótűz terjedett az mindenfelé. Kolozsvár unitáriussá levésével, magyar nemzeti szempontból az a nevezetes és történeti emlékezetességü változás állott be, hogy kilépett a szászvárosok sorából s lett a magyarságnak, magyar közművelődésnek és tudományosságának egy állandó központja, kutfeje, melynek magyarrá létével bizony a magyarságnak ügye oly nagy haladást tett, mit hosszasan ecsetelnem fölösleges. Elég ha e ténynyel szemben akár Brassóra, akár Nagy-Szebenre vagy bármely más szászvárosra mutatok, a melyek mindenike a magyarság ügyének esküdt ellensége, rosszakaratu. támadója volt mindig s az ma is!

Az unitarizmus hatásának tulajdonithatjuk, hogy az úgynevezett vallási vitatkozások által, melyeket a fejedelem a vallási eszmék tisztázása végett tartatott most Tordán, majd Gyulafehérvárt, majd ismét Nagyváradon: nemzeti nyelvünk, mely eddig elhanyagolva volt, a vitákban jogát megillető használatba vétetett; vagy a mint Székely Sándor történetirónk megjegyzé: „a honi nyelv a gyakori vallásfejtegetések, magyarázatok által kezdett divatba jöni; a tudományos ismeretek a tudósok köréből a köznép közé is kihatni, a nép résztvevén a köztudományos vitatkozásokban öngondolkozásu lenni; szóval Erdélyben is a miveleti ébredésnek (művelődés ébredésének) első hajnal sugári kezdének terjedezni.“ A liberális vallással a nemzeti nyelv és tudomány ápolása, népszerűsítése karöltve indult meg. A nemzet, mely a gyakori, majdnem folytonos fegyverviselések miatt eddig oly keveset foglalkozhatott a tudo-

mányokkal, e téren is mutathatott föl látható eredményeket. Különös kegyelme a gondviselésnek, hogy minden új időnek meg vannak a nagy szereplő egyénéi.

Nem akarom kicsinyelni az ellenfél erejét sem, mert ez elfogultság volna. Az isten egysége és háromsága feletti vitában kitünő szereplők állottak szemben egymással, a miben természetes haszna legközvetlenebbül a nemzeti nyelvnek volt, egyfelől a vitatkozások alkalmával, később az ezt követő vitairatokból is. Egy új irodalom keletkezett, mert mindenik fél a maga igazát igyekezett kifejteni s könyvek útján a közönséget magának igazának megnyerni.

Kétségtelen, hogy ezeknek elsője és kimagasló alakja Dávid Ferencz, ki tudományos műveket, vitairatokat, egyházi beszédeket és templomi énekeket irt nagy számban. Hunyadi Demeter, Enyedi György, Bogáthi Fazakas Miklós számos vitairattal, műfordítással és költői művel gazdagította a magyar irodalmat. A Bogáthi-féle zsoltár-fordítás ma is figyelemre méltó munka. Később Koncz Boldizsár, Szentábrahámi Mihály, Agh István, az Uzoniak, Kozmák stb. mindannyian koruk nevezetes írói voltak. És pedig nemcsak ezek érdemelnének megemlést, hanem majd mindenik püspök s számos pap lelkes, munkás bajnoka volt nemcsak az egyháznak, hanem a nemzeti műveltségnek is mind a szószéken, mind az irodalom terén és a társadalomban is. Az irodalmi új föllendülés az unitárius egyházban is, mint a magyar nemzetben a 60-as évekkel kezdődik. Az ötvenes évek alatt a hatalmi kényszer nekünk is torkunkon tartotta kését s hogy meg nem ölt vele, nem rajta mult, hanem egyfelől a magunk szívós életerején és a hatalmas angolok eléggé nem méltányolható rokonszenvén és anyagi támogatásán. Elmondhatjuk, hogy az angol és magyar unitáriusok barátsága s rokonszenves egybeköttetése, később az egész Magyarországra kiterjesztette áldásos hatását

Irodalmi munkásságunknak tág teret nyitott az 1861-ben megindult Keresztény Magvető, mely a nagy tudós és költő Kriza János és Nagy Lajos kolozsvári tanárok és papok szerkesztésében indult, a kiket azután sorban egyházunk kiválóbb jelesei váltottak fel a szerkesztésben. Buzogány Áron és Ferencz

József, Kovácsi Antal és Simén Domokos egymás után jöttek s emelték írói gárdájukkal a Magvető tekintélyét és az unitárius egyház dicsőségét. Most Péterfi Dénes és Kovács János társzoroskésztők adják ki a kétségtelenül régi tekintélyében folyton emelkedő Keresztény Magvetőt. Ezen derék folyóirat lapjairól az unitárius eszmék átmentek a köztudatra és uralkodtak főleg a prot. irodalmi körökben, sőt a nem unitárius részről is olyan megnyilatkozásait halljuk a liberalizmusnak, a melyben gyakran saját szavunkra ismerünk

E százév unitárius írói közül két nevet kiválóképen mégis föl kell említenem t. i. Bölöni Farkas Sándorét és Brassai Sámuelét. Előbbi *Északamerikai Utazásának* leírásával szerzett magának halhatatlan érdemet; mert bizony az nemcsak a maga korában volt becses mű, de ma is haszonnal olvashatja bárki. Brassairól többet nem is mondok e helyen, csak nevét említem fel. Mindkettő az unitárius szellemnek volt növeltje és tolmácsa.

Az alkotmányos élet helyreálltával Budapestre települt több hitrokonuk utján az unitarizmus a fővárosban is tért hódított. E körülménnyel foglalkoznunk magunk megértetéseért elkerülhetlen.

Ez időben jött létre a Prot. E. és Isk. lap melléklapjaként a nagybecsű *Prot. Tudományos Szemle*. Nemsokára megpendült az egyházi „*Reformegylet*“ alakítás eszméje. Az unitáriusok jelesebbjeivel mindenütt találkozunk s az 1871-ben megalakult Prot. Egyletben már csakugyan közös munkálkodást folytat a három prot. egyház. A Prot. Egylet utján a kölcsönös és szívélyes érintkezés gyakoribb lévén, valóban reformok indultak meg. Ballagi, Farkas József, Kovács Albert, Kovács Ödön, Bartók György, Keresztes József, Nagy Gusztáv, Szeremlei Samu versenyeztek a szabadelvűségben az unitáriusokkal, Ferencz József, Simén Domokos, Jakab Elek és Brassaival, minek folytán éles harcok indulnak az orthodoxok és modernek között s ennek eredményeként a dogmák sem kerülnek el sorsukat, hanem rohamosan alakulnak át, a mint a tudományos álláspont megkívánja. Így pl. a csodák nem hirdettetnek, Jézus istenségét s a szentháromságot önmaguk támadják, a kik eddig hirdették s tudományos fegyverzetök teljes erejével ostromolják. (L. Prot.

tud. Szemle 1870. év 8 s köv. lapjait). A református egyház akkori vezető férfiai, élükön a nemes gondolkozású Török Pál püspökkel, valódi testvéri viszonyt folytattak az unitáriusokkal. A Prot. egyh. és isk. lap 1871. évi folyama 7-ik számában Kovács Albert vezércikkben méltatja a K. Magvetőt, melyből a későbbi ellentétek szembetünéséért kénytelen vagyok néhány idézetet átvenni. *„Ha tíz évi pályafutására visszatekintünk — mondja Kovács A. — nemcsak nekünk a folyóirat barátainak, de elvi ellenségeinek is meg kell vallani, hogy az minden tekintetben hasznos, sőt remek vállalatnak bizonyult.»* Tovább így ír: *«Gyakorlati használatra való egyházi dolgozatai, egyházi irodalmunk ezen ágában a legszebb gyöngyök közé tartoznak.»* Majd ismét *»Simén D. bibliai tanulmányai bármely nemzet irodalmában figyelmet ébresztettek volna az adatok böismerete és az okoskodások bátorsága és alaposága által. — Ferencz Fózsef szép emléket állított széles ismereteinek s tárgyát, a hindu reformátóri mozgalmak ismertetését, szerencsésen választotta — Vonzó cikk a Brassai »Félreértése«. Az öreg tudós újból kivonja a materialismus ellen vívott harcokban edzett fegyverét s szembeállítja a természettudományok és a theologia dogmatikusait.»* S végül így szól: *»a Ker. Magvető még a tulcsigázott várakozást is nemcsak kielégíti, hanem felül is mulja; sőt nem habozok, azt ez idő szerint a legjobb magyar folyóiratnak nevezni.»*

Ez a vélemény nyilvánult 1871-ben az irodalmunkról, de ez egyszersmind az unitárius szellem méltatása is. Az unitárius hangok hallatára a nép szive is megdobbant s érdeklődni kezdett az unitárius eszmék iránt; sőt hozzánk térni is hajlandóság mutatkozott többfelé. Ez féltékenységet ébresztett. Már nyíltan is kifejeztetett, hogy a Prot. Egylet liberálizmusa *tul-ságosan kedvez* az unitarizmusnak. És mi következett be? Ugyanaz, ki 1871-ben úgy irt, a hogy idéztük már 1878-ban (Egyházjogtanában) mondja, hogy az unitarizmus a Luther és Kálvin reformációjával szemben nem tekinthető egy magasabb fejleménynek, mint emezeké a katolicizmussal szemben, hanem a természetes fejlődési folyamatból kiköckent képződmény. (Lásd Kovács A. Egyházjog II. köt. 426 lap)

Nem esseteljük a bekövetkezett reactiót. A Prot. Egylet

megszűnt, 1887-ben az Irod. Társaság megalakul és az unitáriusokat ki akarják zárni, nehogy az unitarizmus kovásza bejusson körébe. „*De mégis mozog a föld*“. A mitől az unitárius ellenesek tartottak, az unitárius eszmék nagyon is terjednek Magyarországon s a kunyhókba és palotákba egyaránt bejutnak. És méltán, mert a mint Bowie W. Copeland az angol unitárius társulat titkára „*az unitárius kereszténység*“ című munkájában mondja: „a mi vallásos nézeteink teljes összhangban állanak azzal, a mi korunk eszméiben és érzelmeiben legjobb, megfelelnek a Jézus által tanított kereszténységnek“; s aztán Gamáliellel szólva: ha istentől van e dolog, emberek meg nem gátolhatják.

Még egy dologra rámutatok röviden, mi az unitarizmus érdeme Magyarország közművelődése és keresztény szabadelvű irányu fejlődése tekintetében. Ez az hogy Északamerika nagy szülöttének a valódi krisztusi lelkű Channing Vilmosnak evangéliumi értékű műveit az unitáriusok átültették a magyar irodalomba. E nagybecsű művekből eddig 7 kötet jelent meg s bizony ideje volt, hogy a magyar közönség hozzáférjen e becses művekhez, midőn azok Európa minden valamire való nemzeténél már sok ezer példányban közkézen forogtak, „*bámulatot és szeretetet keltve írójuk iránt barátainál, elismerést és becsülést még elleneinél is.*“ E művek első magyar kötete megjelenése alkalmával a Prot. egyh. és isk. lap ismertetvén röviden Channing-et Kriza püspök életirata nyomán, ezt a megjegyzést fűzi hozzá: „hibáznának unitárius hitrokonaink, ha őt (Channing-et) kizárólag magokénak neveznék, mert ő valódi keresztény volt, minden dogmatika formula nélkül; mindnyájunknak, az egész keresztény emberiségnek sajátja (Prot. Egyh. és isk. lap 1871. évf. 7. sz. 195. lap) Hát mi az ellen nem teszünk kifogást, ha a Channing eszméit, elveit magokénak ismerik, sőt készséggel tudomásul vesszük ezt a kijelentést; ám a Channing elvei, eszméi unitárius elvek és eszmék lévén, akkor bizton mondhatjuk, hogy tehát egy uton haladunk s ez jól van így.

Hiányos lenne értekezésem, ha fel nem emliteném még közművelődésünk egyik tényezőjét, mely a nemzeti művelődés

egyik fontos tényezője is s ez a Dávid-Ferencz-egylet, a maga Unitárius Közlönyével és fiók egyleteivel. A vallás-erkölcsi élet élesztése és erősítése tekintetében minő üdvös munkálkodást fejt ki ez az egylet s folyó iratában az egyházi irodalom miként műveltetik, ismeretes, azt hiszem, elég széles körben az ország határain belül. Nagyon hiányos eszközökkel, rendkívül nehéz körülmények között élt és állott fönn az unitarizmus Magyarországon, de mindig a közmiveltség és lelkiismeret szabadság volt főczélja. Mi ezután sem akarunk egyebet törekvésünkkel, minthogy a tiszta unitárius kereszténység, melynek alapja a Jézus tanításaiban van, megismertessék, a hol ismeretlen s megszilárduljon a lelkekben Ennek a munkának teljesítésében élte át háromszázéves életét az unitarizmus s nyomai láthatók Magyarországon közéletében minden téren, a hol szabadságról s előhaldásról van szó.

Urmösi Kálmán.

Emlékezzünk !

A Berde Mózsza név hallatára ébredjen föl minden unitárius ember keblében az önérzet és adjon hálát Istenének, hogy egy hitet vall ezzel a nagy férfival. Mert az a hit, a melyért egy ember lemond az életnek minden öröméről, nem alkot családot, meg von magától mindent, az a hit szent és tiszteletet érdemlő.

Berde Mózsza nem volt mártirja az unitárius vallásnak, mégis martir-koszorút érdemel, mert egy hosszú élet verejtékét, nyugalmat és annak minden óráját vallásáért áldozta. Ő belépett abba a társaságba, a melyben Dávid Ferencz, Enyedi György, Szent-ábrahám Mihály, Suki László, Augusztinovics Pál, Koncz János, Brassai Sámuel és több ilyenek vannak.

Szeptember 22-én mult el 6 éve, hogy Berde Mózsza meghalt. Ennyi idő kellett ahhoz, hogy a törvény igazságot szolgál-tathasson magas szellemben fogalmazott, tiszta és nemes szándékkal szerkesztett nagyszerű végrendeletének.

Most már ugy van, a hogy ő akarta. Most már a tanulók, tanítók és egyházak élvezik nagyszerű alapítványát. Szelleme tápláljon mindnyájunkat, lelke éljen közöttünk és buzdítson hűségre a tiszta és egyszerű unitárius hit mellett. Emlékezzünk !

Az Ur munkásai.

Szólott az Ur: jertek, küldetéstek léssen,
Valami átoknak sulya van e népen,
Rétje is elég dús, mezeje is áldott,
Mégis a szívében sok giz-gaszt találok.
Régi erejében nem buzog a hála,
Szitkozódásba vész a gyermek imája ;
A gonoszság a nyílt piacon kóborog,
Az erény utjai keskeny sikátorok.
Küzködik a lelkem bár a csüggedéssel,
Büntető kezemet nem emelem én fel,
Ha tikkad mezőtök meleg napsugárban,
Hűsítő harmatot hullatok reája ;
Növelek virágot, a barázdát védem,
Ringatom a kalászt a szellő ölében.
Egy szent hivatásra szántalak titeket,
Jöjjetek fiaim, jöjjetek, jöjjetek !

Lesz tolongás, láрма
Az Ur hívására,
Kigyúlt arcok tüze látszik,
Szinte rohan egyik-másik,
Nyitja a sort, tolja félre
Hogy kerüljön ő az élre,
Mérges szóktól habzik szája,
Ha az utját más elállja.
Küzdelemmel eljut végre
Legelőbb az Ur elébe :
Hívtál Uram, itt vagyok
S teszek, mint parancsolod.

Nap- s csillagokkal hímzett tronusán
Csak ül az Ur borongón s nem felel,
Évezredek redőit homlokán
Istenkezével simogatja el.
Hívtál Uram, s itt első én vagyok,
Hívebb és tettere készebb annyinál.
Nem izzadok, ha küzdve fáradok,
Kettős a jelszóm: Győzelem, halál !
— Nem hívtalak, mehetsz, felelt az Ur,
Az én szőlőmben munkás nem lehetsz ;
Szerénységet ibolyámtól tanulj,
Ne tartsd magasra gyöngye fejedet.

Enyém csak az, ki bárha messze lát
Nem bizza el erőben sem magát,
Edzett karokkal míg munkába fog
Szerény, hűséges, és alázatos;
A kit a dicsvágy szomja nem hevít,
Tiszta a forrás, a melyből merít.
Nem álmodik az elsőség felől,
Csak a munkán van a sorban elől.
Más rovására semmit sem feled,
Becsüli azt, mi érdemszámba megy.
Nem érzi a tömjénnek illatát,
Mit tisztelői néki gyujtanak,
Követi szíve szent sugallatát,
A mint a czélok utjain halad.
Mehetsz tehát, most lépjen az elé,
Kit szíve hajt a szent czélok felé.

Lesz tolongás, lárma
Az Ur hívására,
Kigyult arcok tüze látszik,
Szinte rohan egyik-másik.
Veszekednek, vetekednek,
Hogy ki lépjek most előre?
Ki az okos, ki a dőre?
Kiben lobog nagyobb lánggal
Az egeknek szent szikrája?
Egyik-másik hogy ne késsék
Nyitja a sort, tolja félre,
Hogy jusson az Ur elébe.

Nap- s csillagokkal himzett tronusán
Csak elborul az Urnak homloka.
Be sok beteg szív, mennyi gyöngé és
Sivár munkája ez a vad tusa!
S míg halkan mondja el e szavakat
Főnséges homlokáról elszakad
Egy hosszú felhő fönn a fénybe,
Reáteríti azt az égre,
Hogy a feddésre a míg sort kerít
Ne lássa senki hulló könnyeit.

A sornak végén, míg zajonganak
Áll megvonultan két szerény alak,
Lélekre, látszik, mindkettő rokon,

Alázat, jóság ül az arczokon.
Szebben, a mint azt mondják a szemek,
Bocsánatot hirdetni sem lehet;
Dölyfnek, bosszunak tüze ott nem él,
A lelkök is oly tükörtiszta, mély.

És szól az Ur, a mint kissé tovább
Teríti a felhő egy fátyolát:
Lesz vége már e hitvány rut zsvajnak?
Megszünik e galád tusakodás?
Fekély fakad nyomán a régi bajnak,
Öl, gyilkolván és terjeszt új ragályt.
Mely rontva tombol mint az áradat.
— A ki vizsályt hint Engem megtagad.
Hiába, szivén hogy tettvágy lakik,
Ha nem a béke jegyén születik;
Ki alázattal hajt másoknak fejet,
Vígasztal, bíztat, begbocsát, szeret.
Ne jusson néki bár a jobbik rész,
Egész világot átölelni kész.
Menjen kiki a maga utain,
Ugy se lennétek jó munkásaim,
Szőlőmbe rosszul menne a dolog,
Szaporitnátok a giz-gaszt, gyomot.

Csak e kettő kell, amott a sor megett
Maradjon itt, a többi elmehet!
Es kél a légebe fenn
Vad mormogás zaja,
S a nagy zsvajba vész
A szellő lágy szava.
De csöndet int az Ur
S a tömeg elvonul,
Szól és lágyan csendül szava:
Én gyermekim, elküldlek titeket
Az én szőlőmbe hogy ültessetek,
Plántáljatok és irtsatok gyomot,
Tegyetek szentté házat, templomot;
És iskolát. S ha buzgalom hat át,
Szívetek tiszta, szent alázatát
Hintsétek szerte völgyön és hegyen,
Hogy az csupa virágos kert legyen.
Tanító lesz neked neved,
Te meg a népnek *papja* lész,

Ugy áldalak, úgy védlek
A tudománynak csarnokán.
A mint látom a kéznyomot,
S a mint reményben, élő hitben
A szivek, lelkek boldogok!

Hangzott a szó s eltűnt az Ur . . . .

— — — — —
— — — — —

Mi meg plántálunk, ültetünk,
Szivünkbe most is még alázat ;
Habár az Urnak, a Hazának
Örök élő magot vetünk.

Tarcsafalvi Albert.

A kik nem imádkoznak.

Midőn imát rebeg ajkunk és áhitatot mutató arczczal át-
lépjük az úr házának küszöbét, de lelkünkben nem visszük
magunkkal az engesztelődést, a szeretetet; midőn lelkiismeret-
tünk, mely hű öre hibáinknak, bűneinknek, megismétli nap-
este korholó szavát, de az, mint nem kellemetes tárgy, lelkün-
kön nyomot nem hagyva, távozik; midőn érezzük a megtérés,
a megjavulás szükségét; midőn egész valónkat áthatja a tudat,
hogy csak így emelkedhetünk a sok rossz fölé, melybe süllye-
dünk, de valami ördögi titkon azt sugja: hadd, ne tedd! és mi
hallgatunk a rosszra, követjük tanácsait;

Midőn imát mondunk Istenhez, de azt, mig hozzá juthatna,
káromlássá változtatja az, hogy nincs meg bennünk a jónak és
nemesnek kis mustármagja, mely élőfává nő azokban, kik azt
szeretettel ápolják:

Midőn így cselekszünk: nem imádkozunk.

Az imádság, a szeretet, a megtérés és megbocsátás nevé-
ben beszél — ezek szárnyain emelkedik Istenhez. Ha levágjuk
ezen szárnyakat, lezuhán a vétkes ember és marad a porban,
honnan kiindult; hangja elvész a lég utain — és minden csele-
kedete csak képmutatás, figura

Szakítsunk ki az élet könyvéből pár lapot. Keressük fel
a társadalomnak különböző osztályait. Vizsgáljuk tagjait tetteik-
ben, azoknak indító okaiban és mint a kis forrás végcélban
elvezet a tengerhez, a hová minden folyóvíz összegyűl: meg-
találjuk ő bennök, életükben az igazságot, melyet keresünk,

meglátjuk az embert olyannak, a milyen, és nem a milyennek magát mutatja.

1. Vizvári bankár kicsiny állásból emelkedett fel. Apja falusi csizmadia volt. Szülői, miután a mesterséghez hajlandóságot nem mutatott és értelmes gyermeknek látszott, nagyocska korában a szomszéd város népiskolájába küldötték. Az elemi osztályokat elvégezván, szülő falujába tért meg. Szülői hamar elhaltak Csak kis házát örökölte. Ez lett első birtoka, melyet később eladott és mint már 24 éves ember a városon, hol azelőtt tanult, egy vagyonos polgárnak leányát vette feleségül, kivel hozományul pár száz forintot kapott. Ezen pénzzel szatócsüzletet és italmérést nyitott. Üzletük jól menvén, a befektetett pár száz forint nem sokára pár ezer forintra növekedett. Ehhez hozzájárult, hogy kisebb-nagyobb összegeket kikölcsönzött nagy kamatra, megszorult kisbirtokosoknak. A lejáratú idővel, ha az illető adós nem tudott fizetni, a kikölcsönzött összeg az új váltón másfél akkora nőtt. Midőn utolsó sorban végrehajtásra került a dolog, nem volt kegyelmes. Sok szerencsétlen embernek vagyona került így árverésen, olcsó pénzen kezére. Azon kívül folytonosan gazdát cserélő, kölcsön adott pénze is befolyván busás kamataival, mind nagyobb összeg felett rendelkezett. — Mindez elnyomorodott emberek bukásának, elzüllesztésének bekövetkeztével, mi megvetendő vérdíjnak, a szerencsétlenség kiszípolvázsának tűnhetett fel tisztességes emberek előtt, de ő arra nem sokat adott Csak ő jusson pénzéhez. Miért gondatlanok, bolondok az emberek? Ő learatta vetését lelkiismeretfurdálás nélkül, mi őt, mint mondá, jogosan megilleti.

A kis város üzlete már nem felelvén meg nagyobb körü számításainak, neje beleegyezésével 10 éves Julia nevű leányukkal, kiben mindketten büszkeségüket és reményeiket helyezték, egy vidéki nagyobb városba költöztek. Miután régi otthonukban mindent pénzzé tettek, hogy a multnak nyoma se maradjon.

Itt elébb egy bankház üzlettársa lett. Évek multával mint egyike a város leggazdagabb polgárainak, önálló bankházat nyitott.

A hol üzletről, pénzszerzésről tárgyaltak, Vizvárit mindenütt ott látjuk azok között, kik sehol, semmi körülmény között nem felejtkeznek meg a maguk hasznáról, de e mellett minden ünnep, minden vasárnap a templomlátogatók sorába vegyül, áhitatos arczzal, önfeledten, mintha egyéb meg sem járná eszét, mint a vallás és annak illő kultusza. Az üzlet embere vagyok hétköznapokon, mondá, de ünnepeken az Istené, az imádságé.

Imádkozott, igen! de a maga módja szerint. Az anyagiasság embere volt mindig és akart maradni.

Tiszteletet mutattak iránta. Az utcán kalapot emeltek neki számosan, a gazdag embernek, kitől pénzt vagy fizetési halasztást remélhettek. Ez meg volt. Egyéb ugy sem kellett neki, csak a látszat.

Ezen földi nagyság fényes termeibe vezetem be önöket este 10 órakor, miután Vizvári bankár házánál fogadó estély van. A termek, csillárok, kis asztalokra helyezett lámpák és a tapétás falak hosszában elhuzódó stearin gyertyák világa által, melyek lángja egybefoly, tündéries képben ragyognak. Egy-egy ablakmélyedésben és a nagy fogadóterem közepén sötétzöld és tarka, széles levélzetű szobaplánták: begoniák, kaktuszok, orchydeák, citrom- és fügefa csoportokból lugasokat alkottak, melyek köré pamlagok és zsölyeszékek vannak elhelyezve. Közbe-közbe nagy álló, színes selyem borítóval ellátott lámpások kétes, borongós világosságot vetnek a környezetre, hívni látszanak a vendéget, hogy oda telepedjék meg. Az ablakok és ajtóknál nehéz damasz k függönyök csüngnek alá. A termék padlója szép koczkákból összerakott parquett, mely helyenként értékes török szőnyegekkel van borítva. Együtt van itt minden, mit pénz és utánjárás összehozhat. Az egész a belépőre meglepő benyomást tesz, csak azt lehetne kifogásolni, hogy igen sok van a fényből, feltűnőből, melyeknek egy részét finom izlésű úr bizonyosan elhagyta volna.

A fogadóteremben a ház ura, egy 40—50 évesnek látszó, köpczös, jól táplált úr, fekete ruhában, frakkban, fehér nyakendővel, és neje, barna, kerekded hölgy, már tul az ugynevezett szépségi időn, de kin még látszik, hogy az volt fiatal éveiben, lilaszin, nehéz bársony ruhában, fején tollal és csipkékkel, melyek brilliánt agráfokkal voltak fejére tűzve, nyakán 5 sor valódi gyöngy és füleiben brilliánt-soltairek, kezén szinte honaljáig érő fehér kesztyűkkel, — kedves mosolylyal fogadják az érkező vendégeket. Szülői mellett áll Julia leányuk. Magas, nyulánk alak, szénfekete hajjal, szép, nagy, sötétkék szemeiből, mely a zöldbe megy át, a jóság és megmondolás sugárik ki. Hófehér arcbőre, melyet halvány pir fut át, midőn megszólítják, a könnyed mozgás, a szoborszerűen kifejlődött mell és kezek feltűnő szépséggé teszik a fiatal leányt, kin gyönyörűséggel nyugszik meg a tekintet, ha véletlenül odatévedett. Ő is kecses fejbólintással fogadja az érkező urakat, a jobb ismerősöknek kezét nyujtván. Öregebb urakat és hölgyeket tisztelettel, bájos reverenceal üdvözli. És midőn ezeket teszi, a könnyű fehér selyem ruha, melyen, ha a világosság reáverődik, virágos

babok képei tűnnek ki, emelik Junói termetét Füleiben kisebb briliánt fülbevalók. Fején egy halványsárga rózsza az összes díszítés Bármily egyszerű öltözéke, annak meg van csinylja, melyet csak az adhat meg a ruhának, a ki hordja.

A meghívottak a pénzvilág előkelőségei, kik közé egy-egy arisztokratikus név is vegyül. Kiket az ujság és azon tudat, hogy egy jó vacsorát ehetnek, melyért még irányukban lesznek hálások, hozott ide. Művészek, írók, a város polgármestere, vagyonos polgárai, kereskedők, a megye alispánja és főispánja, a törvényszék elnöke és néhány bírása, ügyvédek, egy néhány fiatal tiszt és a helybeli katonaság parancsnokló tábornoka. Többen nejeikkel. Ezenkívül sok fiatal fess úr. Meghívta a házi gazda, a mi előkelősége a városnak volt, hogy emeljék estélyének fényét és hogy másnap tele legyenek vele az ujságok. Csak egyet nem hívott meg szívesen sem ő, sem kedves hitvestársa, egy fiatal megyei aljegyzőt Vidor Gézát. Leányuk hosszas kérésének engedtek, midőn őt is felszólíták, bár kelletlen arczzal, az eljövételre. Vidor Géza derék fiatal ember volt. Magas, barna gyerek, fekete szemekkel Nyájas modorával, mely a mellett nyiltságot és férfias bátorságot árult el, megnyerte a vele társalgókat. A megyénél szép reményeket fűztek pályájához. Rég ismerte a családot. Bejáratos a házba még gyermek évei óta. Azon kis városban, hol Vizváriának, midőn még szegény ördög volt, üzlete fennállott, atyja mint birtokos lakott. Itt ösmerkedett és barátkozott össze a fiatal leánynyal, mely gyermeki barátság idővel szenvedélyes szerelemmé gyuladt szívökben, mint kicsiny, pislogó tűz, mely csak a fiatalság érzelmeinek friss szellőjére várt, hogy lángra lobbanjon. Ezt tudták ök. Ezért nem akarták meghívni.

De a világ folyását nem lehet megakadályozni a maga intézkedéseiben. A viz is foly a maga ágyában, ha annak gátat vetünk, megkerüli, mégis lejut a völgybe.

Vidor aljegyzőt Vizváriék nem szerették, mert ösmerte a család multját és sejték leányuknak irántai vonzalmát, mi keresztezé tervüket, nagyravágásukat, melyet gazdagságuk mellett leányuk bája és feltűnő szépsége kellett, hogy megvalósítson. Mert mindenekfelett előkelő arisztokrata vőt kívántak maguknak, kinek neve, összeköttetései kiemeljék öket a plebejusi származás, előttük kelletlen, helyzetéből, melyre nem szívesen gondoltak s melyet teljesen felejteni kívántak. Balgák. Magasabb körök nehezen bocsátják magukhoz az idegen elemet. Akklimatizálódniok kell viszonyokkal, emberekkel, hogy fel ne tűnjék, hogy folytonosan ne tárgyalják megjelenésüket és talazkodásnak ne vegyék azt, mi igen gyakran valóban az is.

De ezen nem segíthetünk. A Vizvári párnak egyetlen törekvése maradt, hogy leányuknak magas összeköttetést biztosítsanak, bár az ezt munkálni akaró kezeket gyakran megsérté a társadalmi rend felforgatást nem tűrő tövise. Ők mindent türtek, csakhogy czélhoz jussanak.

Ebből kifolyólag az apa, meg a mama is csakúgy magasból alátekintve fogadták köszöntését. Ah, ön is itt van! szolt a mama, mig megfordulva szomszédjával beszélgetett. A bankár egy orrhangból kiejtett „szolgájával“ vélte kielégíthetni. Még azt sem szívesen concedálta.

De mit törődött ezekkel Vidor, midön Julia megszólalt: „Isten hozta, mily nagyon örülök, hogy eljött!“. Később, midön nem néztek rájuk: „törekedjék a vacsoránál mellettem lenni. Nem vezethet ki a soupéhoz, hogy feltűnést ne keltsünk, már Somhegyi bárónak eligérkeztem; de a jobbfelöli helyet mellettem tartsa fel magának“ — „Ugy lesz“, volt a rövid, de biztos felelet. Somhegyi báró viselkedése felöl meg volt nyugodva, mert jó ösmerőse, barátja volt és tudotj Juliávali összeköttetéséről.

A vendégek mind megjöttek. Ki-ki megtelepszik egy-egy csoportba az elhelyezkedett barátok közé és már megindult az általános beszéd és suttogás, melyet fiatal ösmerősök bizalmas kacajja vált fel, midön a háziurnő egy intésére megnyíltak a szomszéd terem nagy ajtói és megindult a menet, melyet a házi úr a főispán nejével és ő nagysága a neje a tábornok urral nyitott meg. Utána a többi vendégek párosával, mindenki azzal, kivel gondolta, hogy jobban mulat, vagy kihez érdeklődése vonzotta.

Mint előre mondók, Julia Sashegyi báró karján vonult ki, aztán a meglegedés mosolyával, tudva azt, hogy szomszédja Vidor Géza lesz. Nem csalódott. A mint Julia kíséreljével letelepedett, jött Vidor Géza Juliának barátnéjával Rózával, kivel bizalmasok volt.

Vizvári és neje megnyugvással szemlélték, hogy leányukat ki vezette ki. Tudták, hogy a fiatal báró egy idő óta udvarol leányuknak, minek igen örültek. Mert ugyan tudták, hogy nincsen vagyona, de volt neve, rangja és hallották azt is, hogy lépteit a kivánt ösöknök hosszú sora követi. Ő egy szívük szerinti parthie, ép olyan, milyen leányuknak saját gondolatuk szerint leginkább megfelel.

Csak az a bökkenő, hogy erről annak, a kit számára választottak, más volt a véleménye.

Báró Petrichevich Horváth Kálmán.

Az Isten az én zászlóm.

Mózes II. könyve 17-ik rész.

(Biblia magyarázat délutáni istentiszteletre.)

A felolvasott rész — két csodálatosnak látszó történetet foglal magában. Az egyik az, hogy a nagy próféta Mózes megütötte egy vesszővel a sziklát s a lázongó Izráeliták öröme: viz eredt a kősziklából... A másik csodás történet pedig az, hogy mikor az Amálékiták a pusztában bujdosó népet megtámadták, Mózes, Áron és Hur kíséretében felment a Horeb hegye legmagasabb csucsára s a mig kezeit feltartotta, melyben volt a tengert sujtó vessző, az Isten vesszeje, addig az Izraeliták győztek, de mikor ellankadt s karjait lebecsátotta — akkor az Amálékiták kerültek felül. Hogy pedig Izraelé legyen a győzelem, Áron és Hur egy követ kerestek, a melyre Mózes leültették s a kinek egyik kezét Áron, a másik kezét Hur tartotta magasra a vizet sujtó vesszővel együtt: *és Józsué Izrael népével diadalmaskodott, ezen estvélig tartott csatában az Amálékiták felett.*

Hát ez így betű szerint olvasva csakugyan nem csak csoda, de *csoda*... és csaknem hihetetlennek látszik. Pedig az esemény, úgy az egyik, mint a másik: igen *természetes* és könnyen megérthető és hihető, ha szándékosan nem akarunk csodát alkotni a természetes dologból... Meglehet, hogy gyermek korotokban nektek is *betű szerint* tanították ezt a szent történetet, mert akkor még erőtelenebb valátok magasabb igazságok megértésére: *tejnek italával kellett hogy tápláljanak titeket* hitetek erősítéséül. De ma már nem vagytok gyermekek! — vajha bizonyos értelemben mindig azok lennétek, mert a kis gyermekeké a menyenyeknek országa — aztán a Jézus is megmondotta: *a betű megöl, lélek az, a mi megelevenít.* Minekünk tehát ezeket a *szent legendákat* nem kell betűszerint értelmeznünk, hanem, mint világosság fiaihoz és lányaihoz illik: keresztényi bölcseséggel és értelemmel kell mérlegelünk.

Az Izráeliták fellázadtak a szomjuság miatt, mert a pusztában nem találtak vizet. Zugolódtak az Isten prófétája Mózes ellen, hogy kicsalta őket a pusztába, hogy ott szomjan haljanak meg barmaikkal együtt.

Istenem! mily türelmetlen volt az a nép, hiszen ma is, hogy *a boldogság ígérlet földére* juthassunk: sokat kell ám tünni, szenvedni, éhezni és szomjuhozni... Így volt ez régen és így van ez ma is! . . .

Isten tehát azt parancsolta Mózesnek: vedd fel azt a vessz-

szőt, melylyel a tenger vizét megsujtottad és a Horeb szikláját sujtsd meg és viz fog fakadni a lázongó, szomjuhozó tömegnek.

És úgy tön Mózes Izráel vénei szemeláttára.

Azaz: vedd fel azt a vesszőt, a hatalom vesszőjét, melyet kezekben adtam akkor, midőn a nép vezérévé tettelek és sujtsd meg azzal a Horeb szikláját, mint megsujtottad a veres tenger hullámain, mígön hatalmad parancsszavára lobogós hajóid előtt megnyiltak a veres tenger hullámai s úgy álltak hajóid bordái mellett, mint sziklafalak, hogy *Izráelt száraz lábbal* átvezesd azon, -- sujtsd meg azzal a vesszővel Horeb sziklatömbjét is . . . Emeld fel a hatalom szavát, — *parancsolj rá* a lázongó népre *a hatalom sujtó vesszőjével is*, hogy a helyett, hogy kétségbe esve lázongani mer s vakmerő káromló nyelvel kérdezni meri — *hol az Isten? . . . vegye kezébe a munka eszközét, segítsen magán és akkor Isten is segíteni fogja . . .* bontsa fel a sziklatömb kebelét s felbuzog a hűsítő ital a szomjtól epekedő lázongó érdemetlen tömegnek. És úgy tön Mózes Izráel véneinek szemeláttára és felfakadott Horeb szikláiból az enyhítő forrás, melyből égető szomjaikat megenyhíthették

Ezt a vesszőt, a hatalom isteni vesszőjét emelte fel Mózes *akkor* is, mikor Amálek, az amálékiták kevély királya haddal támadta meg a pusztán bujdosó és szomjuságtól gyötört Izráelitákat. Parancsot adott Jozsuénak: *válassz férjfiakat és meni el, vijj meg Amálekkal*, ki vakmerőleg megtámadni merte népemet, éppen akkor, mikor az a legterhesebb munkával forrásokat falkasztott magának a sziklákból, *töröld el a támadó seregnék még emlékezetét is a föld színéről . . .*

És Jozsué úgy cselekedék, a mint mondta vala néki Mózes.

S míg Jozsué küzdött, Mózes főpapi diszruhában, fején a főpapi süveggel és felemelt kezében a *láthatatlan* Istennek, mint Izráel királyának *látható* vesszejével állt a sziklabércz magaslatán, hófehér szakálla mellén elterülve lengett a szellők játéka, ott állt, mint egy hadisten, emlékeztetve őket és buzdítva a küzdő katonákat *a szövetségre*, melyet kötött Isten az ő népével.

Bár nem szólott, de a hatalom vesszejével az egekre mutatva, mintha mondotta volna vitézkedő népének: előre, bátran! ne féljetek! az Ur, a seregeknek Ura és Istene harczol veletek és mellettetek Verjétek le, semmisítsétek meg azt a nyomorult ellenséget, mely szolgaság jármába akar titeket hajtaui ismét: *ne féljétek, veletek vagyok, nem hagylak el!!* Jaj annak, a ki gyáván megszalad, jaj annak, a ki nem bizik az erős Istenben! *ki kissabadított titeket Egyiptomnak földéből, szolgálatnak házából!* Harcsoljatok úgy, mint Isten választott népéhez illik, mint a kikkel az Ur harczol, mert a ki gyáva: soha sem fogja *az ígé-*

ret földjét meglátni, azt, ha el nem esik az ellenség fegyverétől: maga a mindenható Isten fogja kiszaggatni, mint a gyomot, népei sorából.

És e lelkesítő látomásra mentek, rohantak, harczoltak Izráel gyermekei, oly bátran, oly vitézül, hogy *megrontá Fozsue Amálekét és az ő népét fegyver élivel...*

És Mózes a kivívott győzelem helyéu oltárt épített és nevezé azt ily névvel: a Jehova az én zászlóm!..

* * *

Ugy-e, ugy-e kedves afiai, *hogy ezekben semmi csoda nincs?* .. Mind a két történet természetes és könnyen megérthető.

De, ha e történetekben nincs csoda: *van csoda helyett annál szebb tanúság*, mely szól mindenkihez, szól mihozzánk is:

Nép, mely összetart, egyetért, munkásnép, mely tiszteli a hatalom felemelt vesszőjét, hazája törvényeit, királyát, nagyjait; nép, mely rendithetetlen hittel bizik az egy igaz Istenben versengés nélkül: a megpróbáltatások keserves, elepesztő napjaiban is az élet ezer forrásait fakasztja fel a balsors szikláiból; győzedelmeskedik ellenségein, kiküzdí az ígéret földjét s ezekben építi fel hitének oltárait...

Bujdosnunk mi is ez árnyékvilág téerein: vándorok vagyunk mindnyájan! Sokszor *sivatagokon* jutunk; epeszt a szomjuság, gyötör az éhség, megtámad az inség, nyomor... tábort üt ellenünk a méltatlanság, megrohan a rágalom: *jaj nekünk, ha ekkor hitünk sziklacsucán nem látjuk a mi zászlónkat, az egy igaz Istent...*

Van templomunk és annak felemelt tornya, legyenek ezek a láthatatlan Istennek látható jelképei...

Ezekre nézzetek a *balsors sivatagában!*... s ha istenbe vetett erős hittel *munkához láttak* versengés helyett: veletek lesz az Isten: és inség, nyomor, szükség nem fog epesztetni, Mert a kitartó munkára a *jólét forrásai fakadoznak* fel Horeb szikláiból...

Hitünk zászlajára nézzetek, midőn tábort üt ellenetek a rosszakarat, — megtámad a rágalom... és megrohan a bűn, mint megannyi pánczélos *ellenség*... —: hitünk zászlójára nézzetek és öltsetek fel a Jézus fegyverzetét magatokra, a szeretet, az alázatosság, a megbocsátás, a szolgálatkészség és a jellemerő világot döntő hatalmát... és meglátjátok, hogy *az Isten fog harczolni veletek* és a ti ellenségeitek végy megszégyenülve leteszik mocskos fegyvereiket lábaitok elé, vagy az igaz Isten eltörli őket még a földszinéről is, mint Amálek népével cselekedett hajdan.

Szabéd 1899. július 16-án.

Rédiger Géza.

I m a.*

Menyébéli Úr! Dicső felség, atyánk. örök Isten! Szent neveddel ajkunkon, szeretettel szívünkben hajlunk meg előtted, kiről minden azt beszéli, hogy lényed szeretet. Nyíló virág, hervadt levél, czedrus, fűszál rólad beszél. Szellő suttogás a vihar nagy zugása azt hirdeti: jóságodnak nincsen sehol mása. A röpködő bogár és a dalos madár döngicsélve, énekelve trónod felé felszáll. Mi is felszállunk hittel, bizalommal, hogy háladalt zengjünk örök jóságodról. A létező és volt, az élő és a holt kegyelmedet, jóságodat a sirban is szólja. Hitünk lobogója nagy erődöt. hatalmadat dicsőn hangoztatja. Századok kódébe, ha visszanéz szemünk . . . ama nagy munkában, hol hitünk hirdetik, mint élő fát munkás kézzel mély földbe ültetik: lelkedre ismerünk a zugó viharban, dicsőségben; gyalázatban, a kötelességek vértanuságában . . . és, ha elviselni képesek voltunk a századok súlyát, a kétségbeesés keservét — azért van, mert a küzdőket mindig támogatta lelked és a gyengékhez szólott szent beszéded:

„Megáll az Istennek igéje
És nem állhat senki ellene!”

Ki a multban velünk voltál, te vagy az jó Isten, szent atyánk a menyben!

És hogy lesz jövendünk!? . . . Reménykedő szívvvel, bened bizó hittel kiáltunk az égre: légy velünk jó Atya, ha hitünk zászlója kezünkben ingana! Add belénk lelkedet, hogy vallásunk hő szerelme hevítse keblünket Zászlónkat lobogtasd . . . lelked fényirása fesse reá az örök czélt: „*Legyetek tökéletesek!*” És, ha látnád Atyánk, hogy agyunk tisztul, de szívünk beteg: állíts nyomdokába annak a hithősnek, ki a lélekszabadság fénylő zászlóját ott ejtette ki kezéből a dévai golgothán, — s ha ismeretlen sirja ma is szólja elhervadt ajkának hattyudalát: „Az igazságot ne tartóztassa fel utjában a pápák kardja, a kereszt és halál képe”, hirdettesd általunk annak a zászlónak fényirását, melyet az ő nevében emelt fel együletünk: elég volt az önző felekezetiességből! Az elfogultság téves tanai eleget uralkodtak már a szívek felett! Az önérdek miatt elhomályosult szemek eleget ártottak már a közjó vérző szívének! Hirdettesd általunk a terjedtebb testvériséget, a mindent átölelő szeretetet! E zászlóval, melyen ott ragyog a krisztusi szó: „*A ki nekem szolgál, engem kövessen!*” — indíts harcra minket, nem azok ellen, kik másképp hisznek, másképp gondolkodnak, — hanem,

* A Dávid Ferencz Egylet közgyűlésén Székely-Keresztúron aug. 26-án.

hogy vivja csatáját a vallás a vallástalanság ellen, az erény a bűn ellen; indits harcra, szellemi csatába a magunk és a mások bűnei ellen, hogy terjedjen e földön a te országod, hogy agyunk tisztuljon, beteg szívünk meggyógyuljon . . . Harczolni akarunk! Jelszayunk: az eszme diadala, a bűn bukása; a közjó terjesztése! — És, ha erőnk e nagy munkához kevés, ha hitünk, bizalmunk nádszálként ingana: mutasd fel előttünk a nagy mester vérvetékes küzdelmét, a genfi Golgothát, Dévavár börtönét, hogy megerősödjének tántorgó lépteink . . . és mi is, mint ők: az igazsághoz legyünk hivek mindhalálig!

Áldásod legyen anyaszentegyházunkon, ennek vezérférfiain; kik a te neveddel ajkukon, ismét visszaültették hitünk élőfáját szent hazánk földébe és szent hazánk földén annyi ember szivbe. Áld meg iskoláinkat, hogy az élet küzdelmére onnan vegyenek szárnyaink erőt a tovább röpülésre. Áldj meg minden szívet, minden lelket, melynek téged magasztaló érzése esedezve kér:

„Utaid Uram mutasd meg,
Hogy el ne tévelyedjünk.
Szent ösvényidre taníts meg,
S azon intézd menésünk!”

Amen.

Deák Miklós.

Berde, mint költő.*

Nagyemberekről mindig jólesik valami újat hallanunk. Az alábbi sorokban Berde Mózes tanuló éveinek ismeretlen kedves emlékét akarom nyilvánosságra hozni, azt gondolván, hogy ezzel szolgálatot teszek mindazoknak, kik nagy alapítványozónk életfolyása iránt érdeklődnek. Berde 1825—1834-ig a székely-kereszturi iskolánk növendéke volt, hol abban az időben »a poesist és rhetoricat is latinnyelven írt tankönyvekből tanították és tanulták«,* sőt ezeknek is nagy részét a tanulók másolgatták le a tanár eredeti kéziratából.

Három éve, hogy kegyelettel őrzök egy kéziratot könyvet nemcsak azért, mert annak az iskolának régi viszonyaira emlékeztet, melynek öt évig én is tagja voltam, hanem azért is, mert nagy alapítványozónk abból tanulta az oratio institutiót, sőt egy részét az egybehasonlítások után itélve, saját kezével írta le.

Az utóbbi körülménynél sokkal érdekesebb az, hogy a könyv második lapján két, Berde Mózes írta, epigramma olvasható, melyeket 1834.

* Berde Mózsát, mint költőt, még nem hallotta senki. Ismeretlen volt ilyen irányu munkássága. Örvendünk, hogy ezt a tudósítást közreadhatjuk úgy, a mint ifju szerzője beküldötte. Az eredetét mi is láttuk és meggyőződünk, hogy a Berde eredeti kézírása, s kétségtelen, hogy az ő fogalmazása is tanuló ifjukurából.

Szerk.

* Sándor János: A székely-kereszturi unitár. gymn. története 88 lap.

junius 10-én, tehát a kolozsvári iskolába való átlépésének évében szerkesztett.

Az első epigramma így hangzik:

Két évekig karaim vezetének étheri szózat! —

Tégedet, idvez légy! — Étheri tiszta szózat!

Te a Cimpládról viszed a lángszellemü Musát.

Rosákkal folyó Elysumba, be jó.

Ez epigramma értelmezéséhez ide irom a jegyzetben lévő mű 89-ik lapjának ezen sorait: »Rector professor Koronka József tanítja most 60 számból álló s kevés publicusokkal elegyes togás deákoknak, 2 classisokban az oratoriat (ékesszólást) és Sublimior Poesist.« Tehát Berde az epigramma szerint két évig tanulta az orratoriát, a mennyei szózatot, mely a költészetnek szentelt forrásból teljes jóllét országába vezet. Az utolsó két láb naiv toldásnak látszik.

A másik epigramma:

Dámoni drága barát! Koszoruzza Socratis lelked,

Igyekezz e könyvvel, *Berde* óhajta néked.

Berde Mózes dámoni barátja valószínűleg bölöni Gazdag Sándor volt, ki a könyvet a következő két évben használta s az amugy deákosan befirkált első lapon így rimel: Berde Mózes

Nekem kedves.

Gazdag Sándor átadta Nagy Ferencznek s azóta Nagy Ferencz volt ez a Rhetorica. Én, Nagy Ferencz volt szt.-ábrahámi lelkész leányától Fejér Domokosné asszonytól kaptam e könyvet, melynek ára a régi embereink közt 1 R. frt volt

Úgy tetszik nekem, hogy a többi Berde emlékek közt megérdemli a helyet.

Pap Domokos.

A kereszturi zsinatról.

Lapunk múlt számában a nagy terjedelmű egyleti ügyek miatt csak röviden emlékezhettünk meg a közelebbiről Kereszturon lefolyt zsinatról. Ezuttal tehát beváltjuk multkori ígértünket s folytatva megemlékezéseinket, igyekszünk hű kronikásai lenni a zsinatnak. Nem tagadjuk, nagy és sok várakozással, mondhatni dobogó szívvvel vártuk a zsinatot, egyfelől, mert annak méretei felől a különböző lapok nagyon fölcsigázták kíváncsiságunkat, másfelől mert lelkünk vágyott elmerülni a tengernyi unitárius népség szemléletében. Még a magyar államvasútak üzletvezetősége is gondolt zsinatunk sok népére, mert Kolozsváron a gyorsvonalat két rendkívüli koci hozzácsatolásával nagyította meg.

Mig Kereszturra értek augusztus 26-án ezek a kocsik, zsufolásig meg is teltek. Egyházi közéletünk kimagasló férfiai

mind ott voltak a püspök kíséretében, ki az előbb említett nap reggelén indult el Utközben csatlakoztak a kolozsvári illusztris társasághoz a különböző vidékeken szétszortan lakó intelligens hitfeleink is. Jól eső érzéssel láttuk, hogy hitünk ereje s egyházunk szeretete mily hatalmasan mozgatja és táplálja a szétszortan lakó hitfeleket is s fénye őket is vezeti az ünnepszennelés helyére.

A püspök fogadására a kereszturi kör egy hatalmas deputációt küldött Segesvárra, hol a gyorsvonatról leszálló püspököt Gálffy Kálmán kereszturi főszolgabíró, inspector-kurator melegen üdvözölte. A püspök megköszönve az előzékeny figyelmességet, kíséretével és a deputációval együtt felszállott a a székelyvonatra. Jelenvolt Ugron Gábor, a nagy székely hazafi is. A székely vonat első megálló helyén Héjasfalván csatlakoztak Háromszék és Erdővidék unitárusai s a vonat úgy megtelt, hogy igazán egymást érték az emberek. Az egész status itt utazott most Az ujszékelyi megálló helyen a püspök teljes virágdiszben pompázó kocsijához sok nép, az egész falu oda tolult s a lépcsőn megjelent főpásztort székely melegséggel üdvözölte a falu birája. A főpásztori meleg viszonzás után a vonat elindult s néhány percznyi utazás után a sok ezer néptől ellepett kereszturi álmásra érkezünk. Itt a nagy sokaság nevében *Raffaj* Domokos kereszturkőri esperes hatalmas beszéddel, nagy örömmel üdvözölte az unitarismus ősz apostolát, szeretettel környezett fejét, a püspököt. A frappans püspöki válasz után kocsik robogása között vonult a fényes vendégsereg az ünneplő városba, melynek piacán, a diszkapu alatt Dr. *Lengyel* Árpád orvos szólott meleg szívvvel s kapott a püspöktől nyájas üdvözlötet. A kölcsönös üdvözlések után ki-ki a kijelölt szállásra vonult, hogy kipihenve az út fáradalmait s leverve annak porát, részt vehessen a délutáni Dávid Ferencz-Egyleti közgyűlésen, melynek lefolyásáról lapunk mult számában bőven megemlékeztünk s itt csak azt említjük fel, hogy ritkán láttunk oly népes és lelkes hangulatu közgyűlést, mint ez vala s jól esett ujabban is meggyőződünk arról, hogy ez az egylet mily áldásos missiót teljesít a mi szentegyházunkban. E gyűlésen kegyeletes megemlékezés történt az Egylet elhunyt nagy elnökeiről.

E nap délutánján résztvettünk a szombat estvéli istentiszteleten is. Mondhatom, hogy rég nem hallottam oly gyönyörűséges imádságot, mint ez alkalommal, melyet szépen előadva Barabás Lajos helybeli lelkész mondott. Ez ima alatt igazán megteltek a szívek áhitattal. Az estéli órákban a régi Macskásiféle kertben, mely most a takarékpénztáré — ismerkedési estély volt a nagy sátor alatt. Itt és amott s tán mindenütt az

emberek kezében látni lehetett azt az emlékfüzetet, melyet *Boros György*, lapunk szerkesztője állított össze s mely a kereszturi kör dolgaival, a gymnasiummal, a mult és jelen egybe folyó eseményeivel, akkori és mostani alakjaival élénken és tanulságosan foglalkozik s néhány arcképet is közöl. Úgyes gondolat volt e szellemi emlékoszlop felállítása. Ezek a szombat főbb eseményei.

Augusztus 27-ike vasárnap, a zsinat főünnepnapja. A már megtelepült s korán felkelt vendégsereg és a vidékről székely szekereken beözönlött csinos székely nép mintegy szent sokadalommá olvadt össze s rég nem érzett ünnepi hangulatot teremtett a szivekben. Keresztur az unitarismus Jeruzsalemévé avatódott, hová megszentelt és felbuzdult érzésekkel sietett ennek a vidéknek s más tájaknak is istenadta szent népe. Jött hogy lássa a főpásztort s annak ajkairól ellesse a hit igéit. Jött, hogy szive megtermékenyüljön a nagyok buzdóságától. Reggel 8 óraker mily gyönyörű képet mutatott a hullámozó néparadat. Már megkezdődtek a különböző testületek tisztelgése a püspök és főgondnok előtt s a nép még mindig özönlött. A zsinat megnyitása — hová a püspök és főgondnok deputatio által hivattak meg — reggel 9 óraker történt, a főgondnok beszédével, a püspök és egyházi tanács jelentésének felolvasásával. A gyűlésen ritka szép számmal jelentek meg egyházunk vezérférfiai. A püspök, *Daniel* főgondnok mellett ott láttuk *Bedő* államtitkárt, *Fekete* Gábor táblai elnököt, mintegy 80 világi képviselőt s 71 lelkészt. A püspöki jelentés felolvasása után megalakult a Főtanács, igazoltattak a képviselők s kiküldettek a különböző bizottságok. Ezalatt megkondultak a harangok. A templomba csak jeggyel lehetett bemenni. A jelenvolt közönség nagy része künn maradt az udvaron. A püspök fél tizenegy óraker a papságtól és a világiaktól kísérve vonult a templomba, mely már zsúfolásig telve volt. Mily szép lesz vala, ha az a 71 lelkész, kik ott jelen voltak, mind palástosan jelenik meg. De alig volt lelkész papi ruhában. Ez nem helyes. Biz ez nem jól van így. Az új consistorium tán e tekintetben is fog egy kis rendszabályt hozni majd. Kérjük is hogy hozzon. A pap menjen palástosan a templomba.

A gyülekezet éneklése után *Ajtai* János a homoród-almási nagy gyülekezet ifju papja lépett a szószékre s szépen imádkozva emelte lelkeinket a szeretet és megtartás Istenéhez. A közénéklés után — mely legszebb darabja volt összes zsinati énekléseinknek — felolvasta a szent igét, mely így van: »*a nálad letett drága kincset megőrizzed*« — Ez alapon vallásunkat, mint legdrágább kincsünket tárgyalta. Szépen és körültekintő

finomsággal mutatta ki, hogy vallásunk azért drága kiacsunk, mert hitelvei és erkölcsi felfogása a szívvel és józan ésszel teljesen harmonizálnak s más vallások fölött előnnyel bírnak. A szép fejtegetést és nyugodt átlátszó előadást a közönség élénk figyelemmel kísérte. A beszéd mélyen lelkesítő szavakkal végződött. Ajtay után a *főpásztor* méltóságteljes, komoly profétai alakja jelent meg a szószéken s mielőtt az orgona hangjai elnémultak volna, jóságos tekintettel hordozta végig szemeit a rajta csüngő közönségen. A legmélyebb csendesség és figyelem közt nyitotta ajkait üdvözlésre a főpásztor. Beszédében, mely nagyon sok fontos nyilatkozatot tartalmaz, gyönyörűen hivatkozott a 29 évvel ezelőtt itt tartott zsinatra, a mikor a Dávid Ferenc halálának háromszázados évfordulóján örvendő szívvel emeltünk emlékoszlopot vallásunk mátyr-püspökének. Ugy tettünk — ugymond — mint mikor harc után a holtak testei fölött győzelmi dalt énekelnek a katonák. Mi is örvendeztünk Dávid sírjánál, mert a mi Urunk, Istenünk, háromszáz évi küzdelem után diadalmat adott nekünk. Reámutatott a főpásztor azokra a nagy alapítványokra, melyek 20 év óta tétettek egyházunk és iskolánk javára s kegyelettel áldozott nagy jótéteveink emléke előtt s kiemelte főként *Berde Mózsát*, kinek 700 ezer forintot meghaladó alapítványa éppen e zsinaton kezd meg egyház és iskola építő nagy missióját. Ha valaha elmondhattuk — ugymond — most méltán elmondhatjuk „ne félj kicsiny sereg, mert tetszett a ti Atyátoknak, hogy adjon nektek országot.“ Aztán megáldotta emlékezetüket *Berde, Dersi, Kovács* nagy alapítóinknak. A kedvező jelek mellett megemlítette a sötét pontokat is. Nevezetesen: bizonyos megrovó hangon mutatott reá azon kitérésekre, melyek oly családokból történtek, hol vallásunknak a mult viharában csak apostolok születtek. S most, mikor vallásunkat nem kérdezik a hivatalba lépésnél, most a csendes és békés vallási korban az ily megtántorodások bün számba mennek. Vajjon — ha a mult keserűségei most ismétlődnének — megtudnánk-e apáink kitartásával állani? Aligha! A főpásztori beszéd nagyon mély hatást gyakorolt a közönségre s sok lelket gondolkozóba ejtve, gyújtotta fel azokban az egyház iránti szent buzgóság nemes lángjait. A főpásztori beszéd után az urvacsorához előkészítő dicséretet énekelt a közönség. Éneklés után *Lőrinczi István* felső-rákosi lelkész és köri jegyző ékes beszéddel hívta meg a gyülekezetet a Jézus halála emlékére megterített szent asztalhoz. Először a püspök a papsággal, aztán a nép vett urvacsorát. A nagy sokaságból sokan nem jutottak az Ur asztalához. Urvacsora bevégezése után a főpásztor a templomból kirekedt néphez intézett lelkes fő-

pásztori szózatot. Templomozás után, délután 2 órakor volt a bankett.

A templomban jelen voltak Udvarhelyvármegye volt és jelenlegi fő és alispánjai s Ugron Gábor orsz. képviselő több képviselő társával. A banketten is Itt sok szó esett. Elsőül a püspök éltette a mi nagy királyunkat Ezt a közönség felállva hallgatta. Aztán megindult minden irányban a tosztozás. Hollaki főispán a püspököt éltette Ugron Gábor egy feltűnő szép és tartalmas s jó keresztényi s magasan szárnyaló gondolatokkal telt beszédet tartott s kijelentette, hogy a vallásosság legtermékenyebb talaja, a keresztény igazságok legdusabb virágos kertje *a nép szive, a nép lelke*. A romlatlan székely népért beszélt

Bankett után a különböző bizottságok gyüleseztek. Este pedig fényesen sikerült bál volt, melyen a püspök is megjelent.

Augusztus 28-án reggel a püspök a Főtanácsnak bemutatta a 9 ifju lelkészt, a vitézkedő anyaszentegyház új harcosait, kik a 10 órakor kezdődő istentisztelet alkalmával felszentelendők valának Ezuttal Csifo Salamon árkosi lelkész mondott imát és alkalmoszerű beszédet ezen igék nyomán: „a ki az Urnak szolgálja. az az ő beszédét szolgálja, mert annak Isten nem mértékkal adja az ő lelkét “ A beszédet a szép közönség mindvégig nagy figyelemmel hallgatta. Mert a lelkészek hivatás mezeje és sorsa volt abban szónoki hévvel, élénk előadással feltüntetve. Derék, szép beszéd volt.

A gyülekezet éneklése közben ismét a főpásztor alakja jelent meg a szószéken, kinek arcán a meghatottság vonult végig s vallairól festőien omlott alá az egyszerű püspöki palást. Elővéve a szentkönyvet, kikereste azon igéket, melyek alapján (X. Tit. 1 r. 7) az új lelkészekhez beszédet intézend. Kezdő szavaiban üdvözölve az ifjakat, gyönyörűen adta elő, hogy igaz ugyan, hogy a papi pályán sok tövis terem, mindazonáltal »szép pálya.« Aztán főpásztori bölcseséggel tárta ifju lelkészei elébe azon kötelmeket, melyeknek teljesítése által szolgálatukat felékesíthetik. A tudományban keressenek mélységet s a példaadásban mutassanak épséget Tanuljanak s úgy tanítsanak. Épkek legyenek s úgy építsenek. Minden jóban példát adják magukat hűveiknek. Kötelességeiket ne a fizetés aránya, hanem lelkesedésük legbővebb mértéke szerint teljesítsék. Nem fizetéses papok kellene nekünk, hanem a szegénységben is lelkesedő apostolok. A ki a papi pályát csak kenyérekért forrásának tekinti, abból soha sem lesz hasznos szolgálója Isten országának. A hosszú és igazságokkal telt gyönyörű püspöki beszéd után az ifju papokhoz a főpásztor kérdést in-

tézett, hogy készek-e a papi hivatalt viselni? Ezek késznek nyilatkozván, az egyházi főjegyző Nagy Lajos kolozsvári esperes neveiket beíratta az új papok névkönyvébe s aztán ünnepelesen feleskette a papi szent hivatalra. Eskü után következett a felszentelés meghatóan szép szertartása, mely abból állott, hogy a püspök és esperesek a templom piacán körbe állottak s az ifjú papok rendre menve a kör közepébe helyezett szőnyegre térdeltek s térdaplás közben fejére tették kezeiket a püspök és esperesek s a főpásztor mindenikre külön-külön egy-egy szép imádságban kérte Isten megáldó kegyelmét s megszentelő erejét. Ennek végeztével a püspök kiosztotta az új papok oklevelét, azt mondván, hogy az legyen mintegy jegygyűrű. Aztán megáldván őket, kibocsátotta a lelkészi szép és gyönyörűséges pályára. A 9 ifjú lelkész közül 6 belső ember gyermeke, Kelemen marosi esperesnek két fia volt köztük. Ez is szép bizonyága annak, hogy a papi pálya a legszebb pálya s nem oly szenvedésdus, mint némelyek hiszik. Hiszen ha oly göröngyös volna, miért adnák a papok az ő fiaikat épp e pályára? Szép és kies mező biz' az. Legszebb minden földi hivatalások között. Első eset, hogy Budapest rendes lelkésze a felszenteltek között szerepeljen. Most ott volt. Fontos historikum. Három magyarországi papunk szenteltetett fel tehát ez alkalommal. A budapesti, hmvásárhelyi és polgárdii. Lám, lám, nem vagyunk már jövevények és zsellérek nagy Magyarországon sem.

Midőn jólesőleg jegyezzük fel, hogy papjaink szívesen adják fiaikat a lelkészi pályára, azt is ide írjuk, hogy e példát legalább egy ritkán a tanárok is követhetnék, mert kérdés van-e arra eset, hogy valamelyik püspökünk vagy tanárunk az ő fiát papnak neveltette volna? Én részemről egyet se tudok. A református testvéreknél sok ily eset van. S szép is.

A papszentelés szép szertartását Kelemen esperesnek, a status közszónokának gyönyörű és választékos nyelven írott imája zárta be. Ugy a vasárnapi, mint papszentelési ünnepélyek alatt a közbeeső énekléseket a kereszturkői kántorok nagy buzgósággal rendezték, miért elismerést érdemelnek úgy ők, mint dalkaraik.

Azt nem helyeslem, hogy nem templomi énekeket hallunk sokszor a templomban. Nekiünk megvan énekes könyvünk, abban canonicus énekeink. Az énekes könyv darabjait legtöbb ember tudja s szereti is énekelni. Oly jól esik a gyülekezet mesterkéletlenül megható éneklését hallani.

A templomi ünnepélyek eseményein kívül is a zsinaton sok nevezetes dolog történt. Ezekről a jövő számban.

Megvagyunk győződve, hogy zsinatunk a kereszturi kör valláserkölcsi életére s az ottani határozatok egész statusunk haladására jótékony befolyással voltak és lesznek. Nem lehet elhalgatnunk, hogy a zsinat példás, szép rendezéséért a kereszturkörü intézőség teljes elismerést érdemel. A Hodmezővásárhelyről és Polgárdiról jött küldöttségek is kellemes benyomásokkal tértek vissza hazájukba Angol és amerikai testvéreink is lélekben velünk voltak. Mi pedig azzal a gondolattal kísértük végig zsinati mozgalmainkat, gyűlési tárgyalásainkat, hogy bár statusunk aránylag véve kicsiny, de rendszeres kormányzása az elhivatottnak mégis sok gondot és fáradságot okoz. S bár itt és amott egy s más dolog miatt elégedetlen hang is ütötte meg fülünket, mindazonáltal azokból a jelekből, melyek jelenleg egyházi életünk tengerének felszínén látszanak, szent vallásunknak biztos jövődjéről mondhatunk profetiát. Adja is a mi megtartásunknak Istene, hogy szent vallásunk és hitünk zászlója mind magasabbra emelkedjék s azok, kik most és jövőben azt kezükben tartják, diadalomról-diadalomra vigyék.

Torda, szept. 18. 1899.

Simó János.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI MOZGALMAK.

— **Az E. K. Tanács.** Az unitáriusok E. K. Tanácsa, melyre az egyház kormányzása van bízva, a jövő évi január 1-sőtől kezdve új képet nyer. Ekkor már nem a hivatalosak, hanem a választottak fogják alkotni és elfoglalni székeiket. Új idők és némi részben új emberéknak. Választott tagok: Bedő Albert, Benkő Mihály Csegezi Mihály, Bisgyörgy Sándor, Csifó Salamon, Derzsi Károly, Dézsi Mihály, Fekete Gábor, dr. Ferencz Ákos, Gál Jenő, dr. Gál Kelemen, Gvidó Béla, Gyöngyösi Béla, Gyulai Árpád, Gyulai László, Kelemen Albert, Kozma Ferencz, Kovács János, Filep Albert, Mikó Imre, Daniel Lajos, Orbók Ferencz, Péterfi Dénes, Sándor János, Szentiványi Gyula. Végh Mihály, Zsakó István. Hivatalból tagok: Ferencz József püspök, Daniel Gábor, Br. Petrichevich Horváth Kálmán főgondnokok, Nagy Lajos főjegyző, Boros György theol. dekan, Boros Sándor főgymn. igazgató, Molnár Sándor jogtanácsos, Benczédi Gergely pénztárnok, Mózes András számvevő, Albert Dénes jóságigazgató.

— **E. K. Tanács mellett működni fog hat bizottság, melyek következőleg alakultak választás utján:** Jogügyi bizottság. Elnök: Fekete Gábor. Tagok: Benkő Mihály, Gál Jenő, Kóváry Mihály, Mikó Imre, Molnár Sándor, Zsakó István. — Pénzügyi bizottság: Elnök: Zsakó István. Alelnök: Gyöngyösi Béla. Tagok: Lakatos Ferencz, Orbók Ferencz, Dr. Veres Vilmos. — Pénztárvizsgáló bizottság: Gyulai László, Czakó József. — Nevelésügyi bizottság: Elnök: Kozma Ferencz. Tanár-tagok: Boros György, Boros Sándor, dr. Gál Kelemen, Gálfi Lőrincz, Kanyaró Ferencz. Külső tagok: Mikó Imre, Orbók Mór, dr. Veress Lajos. Belső emberi nyugdíj bizottság: Elnök: Gyulai László. Tagok: Boros György, Iszlai Márton, Péterfi Dénes. Gazdasági bizottság: Elnök: Bárány P. Horváth Kálmán. Tagok: Czakó László, Daniel Lajos, Szentiványi Gyula. — Jogtanácsos: Molnár Sándor. Pénztári ellenőr: Ulár Pál.

— **A főiskola építésügye** már megoldásra került. Rendkívül nagy érdeklődés mutatkozott az építés iránt. Az összes munkálatokra öt kiváló vállalkozó cég jelentkezett: Reményik Lajos, Endstrasser Benedek, Hirschfeld Lajos, Oriold József és Benedek Sándor, Hauszman Sándor és társa. A részlet munkákra 40 ajánlat érkezett be. Az építésügyi bizottságnak és az E. K. Tanácsnak rendkívüli sok idejét vette igénybe az ajánlatok felülbírálása. Szeptember 26-án reggeli 9 től kezdve tartott a gyűlés két órai szünettel egész esti 8 óráig. Az E. K. Tanács az építési munkálatokat kiadta a következő vállalkozóknak: Reményik Károly föld és kőműves munka, Nagy János kőfaragó munka, Waagner F. J. vasmunka Budapest, Deretei István ácsmunka Kolozsvár, Zellerin M. bádogos munka Budapest, Tessitori szobrász munka, Rindt és Dóczy asztalosmunka, Seemann József lakatos munka, Viski Imre mázólok munka, Frankis János fiai üveges munka, Petti Giovanni cémentező munka, és Tomán József szobafestő munka.

— **Az első Berde-czipó.** Szeptember 22-én, tehát éppen a Berde Mózsza halála évfordulóján rendkívüli sensatiót keltett Roros Sándor igazgató az unitárius főiskolai tanári karban. Bemutatta az első Berde-czipót. Izletes és tápláló. Egy darab 2 krajczárba jó s egy tanuló naponta 3 darabot kap belőle s így háromszori kenyér bőven lesz biztosítva. 3 darab 2 krajczáros czipó sulya egy fél kiló, s a vállalkozó mindig méret szerint köteles beszállítani a főgymnasium épületébe, hol az igazgató felügyelete alatt osztatik ki. 75 tanuló kap minden nap. Rendkívüli érdekes jelenségnek tartjuk, hogy az első czipó éppen a Berde Mózsza halála évfordulóján került be az iskolába és hogy az kiszáritva őrizetbe fog tétetni örök időkre. Áldassék emléke a nagy léleknek.

— **A budapesti unitárius lelkészi állás,** mely a Gál Miklós lelkész lemondásával megüresedett, október 1-én fog betöltetni. Józán Miklós toroczkói ifjú lelkészt nevezte ki az unitárius püspök. Az új lelkész október 1-ső napján fog beköszönteni. Ferencz József püspök ur maga végezi a beiktatást, miről jövő számunkban lesz szó.

— **A Berde Mózsza-alapból** az első segély adatott a lakuló egyházaknak: Hódmező-Vásárhely 100 frt, M.-Berény 100 frt, Dévaványa 50 frt, Polgárdi 100 frt, Székely-Udvarhely 50 frt, Brassó 50 frt, Baróth 50 frt = 500 frt. Tanítóknak: Péterfi Gyula H.-M.-Vásárhely 50 frt, Varga Dénes H.-M.-Vásárhely, Pálfi Ferencz Polgárdi 100 frt, András Gyula Kis-Adorján 50 forint, Pálfi Sándor Ny.-Szt.-Márton, Katona Mihály Sárd 50 frt, Simó János Mező-Berény 50 frt, Pap Sándor Szt.-Háromság 50 frt = 500 frt

— **Socinus emléke** érdekében egy levél érkezett a főtiszt. püspök urhoz Tarnopolból (Galiczia), melyet érdemesnek tartunk közlésre: Méltóságos Püspök Ur! Bocsásson meg méltóságod, ha Socinus Faustus halálának közeledő 300-ik évfordulójára emlékeztetni hátkododom. 1904. márczius 3-án 300 éve lesz, hogy Socinus Luslawiceben Zackliczyn mellett Tarnow közelében meghalt és Luslawiceben eltemettetett, a hol sirját a mai napig egy egyszerű kő jelzi. Méltóságod bölcs belátására bízom, vajjon nem volna-e czélszerű, Socinus porait, esetleg a gazdag amerikai unitáriusok segélyével, ünnepélyesen Kolozsvárra hozni és a mi még fontosabb volna, a Rakowi Kátét, valamint a Bibliotheca Fratrum Polonorum I. és II. kötetét latin, nemét és angol nyelven kiadni, mert ezek a művek ma könyvkereskedésben nem kaphatók. Ez a kiadás Chadwick J. W. művének (vallás dogma nélkül) egyidejű kiadásával, a mely Berlinben 1892-ben már megjelent, nem kevésbé járulna Socinus és az unitárius név dicsőítéséhez. Maradok stb. Stanislaus v. Galecki.

— **Az unitárius főgymnasium** szeptember hó 6-án tartotta az 1899/1900 iskolai évet megnyitó ünnepélyét a templomban. Az ünnepélyén részt vett főt. Ferencz József püspök ur, mint iskolai főfelügyelő; mélt. Fekete Gábor kir.

táblai elnök, mint isk. felügyelő gondnok; a theologia és főgymnázium tanári kara, a theologia és főgymnázium ifjúsága, továbbá a megnyitás iránt érdeklődő közönség. Az ünneplők éneke után Gállffy Zsigmond isk. főnök mondott szép és magasztos imát; Fekete Gábor kir. táblai elnök, isk. főgondnok meleg hangon üdvözölte a tanári kart és ifjúságot, végül Boros Sándor igazgató fejezte ki azon örömét, hogy az ifjúságot ismét együtt láthatja, inti előjáróik tisztelésére, szorgalmas munkára, midőn Berde Mózsza kegyes alapítványának életbe lépését jelenti az ifjúság lelkében fölgyújtja a hála szent tüzét. Az ünnepélyt ének zárta be, mely után a főgymnáziumban kezdetét vette a tanítás.

— **A hittani intézet** az 1899–900. tanévet szeptember hó 14-én nyitotta meg az F. K. Tanács termében szép ünnepséggel. Főt. Ferencz József püspök ur, mint az intézet főfelügyelője kifejezést ad örömének, hogy a hallgatók száma oly szépen megsaporodott. A papi pálya iránti lelkesedést nem csupán a jövedelem növekedésének tulajdonítja, hanem inkább az aziránti vonzalomnak. Ezután tiszt. Boros György theol. dékán ur olvasta fel ez alkalomra irt szép értekezését: „a theologiai oktatás föltételei.“ A magasztos tárgy, a vonzó és lelkesítő előadás, gyönyörbe ringatták lelkünket, s még inkább megerősítette azon elhatározást, hogy egyházunknak hí apostolai leszünk s a szent lobogót, melyet őseink oly sok vész és vihar között is megőriztek, mi sem fogjuk gyáván eldobni, múnkálunk, küzdünk, s ha kell meghalunk érte. G. Zs.

— **A hittani intézetben** az évi I. tanfolyamon 8, a II. éven 1, a III. éven 2, a IV. éven 3 hallgató vétetett föl. A következő 3 év alatt még mind érezhető lesz a lelkész hiány, de azután megszűnik.

— **Az Unitárius főgymnáziumban** H i d e g h Mihály tanár alkalmaztatott h. tanárnak a folyó tanévre, P á l f i Márton h. tanár és G á l f a l v i Samu tanárjelölt a tornatanítással, G á l f f y Zsigmond szigorló papnövendék az I–II. oszt. vallásitanításával és iskolafőnökséggel, B a r a b á s István az iskolai ellenőrséggel Nagy József tanító jel. a 3–4. el. oszt. bizatlak meg.

— **Jakab Gyula**, Udvarhelyvármegye alispánja, udvarhelyi egyházkö. ünk gondnoka, a „Székely Udvarhely“ értesítése szerint a szeptember 21-én tartott megyei közgyűlésen búcsút vett hivatalától és annak személyzetétől. A főjegyző tolmácsolta a tisztviselők érzelmeit „a megtesztült erélyesség, de azért lelkiismeretes alispán“ iránt. Az alispán szívből jött szavakkal válaszolt. A főispán Hollaky Arthur dr. is megható szavakban szólott. Jakab Gyula 1837-ben született, tehát még mindig munkabíró ember, a kinek jeles tehetsége bizonynyal érvényesülni fog az egyházkörben, melynek édes atya is oly kitűnő vezére volt.

— **Dr. Ferencz József**, püspökünk kitűnő fia, kit a királyi kegy egy gyémánt gyűrűvel tüntetett ki, Budapesten közelebről igen szép sikerrel letette az ügyvédi vizsgát. Melegen gratulálunk az ifju ügyvédnek, a ki nemesak a családjának, hanem egyházunknak is egyik reménysege és büszkesége. Isten vezérelje több meg több diadalra.

— **10 éves találkozó.** Az 1888–889. évben érettségi vizsgát tett osztálytársak közül a folyó évi szeptember hó 2-án Szász András vadadi, Benczédi Domokos csegezi, Bíró Lajos várfalvi lelkészek, továbbá Máthé János predeáli m. á. v. tisztviselő és Imreh József balászfalvi járási szolgabíró 10 éves találkozóra megjelenvén, annak emlékére 200 forintos alapítványt tettek, melyből Szász, Benczédi, Máthé és Bíró 25–25 frtot, Imreh József 50 frtot ajánlott fel. Az időközben megérkező Dr. Gspán Károly apahidai körorvos fogadalommal ugyancsak 50 forintot ajánlott föl s így ezzel együtt tesz az alapítvány 200 frtot, melynek kamatjából $\frac{1}{5}$ rész az alapítóknak a kolozsvári Gimnásiumban tanulandó egyenes leszármazói segélyezése, ilyenek nem létében az önképző körben legjobb irodalmi munkásságot kifejtő tanuló jutalmazására fordítatik; $\frac{2}{5}$ rész pedig mindig tőkésítettik. Az alapítványra vonatkozó jegyzőkönyvi pontozatok és határozatok az egyh. képv. Tanácshoz már föl is terjesztettek. — A

meg nem jelent tanulóársak szintén fölhivatnak az alapítványhoz hozzájárulásra, mire a találkozáson elnökölt Imreh József osztálytárs kéretett föl.

— **Statistika.** A m. kir. központi statistikai hivatal május havi közleménye szerint Magyarországon született 52.670, elhalt hét éven alul 17745; 7 éven felül 19195, összesen 36.940. Szaporodás 15.730. Házasság kötött 13.538 Ebből vegyes 1.525. Unitárius vallású fél 68 kötött házasságot 41 unitárius, 5 róm. kath., 4 gör. kath., 1 gör. kel., 16 ev. ref. vallásúval, tehát a vegyes házasság 39.71%. Az unitárius és más vallású hözött létrejött 27 házasságból 5 róm. kath., 4 gör. kath., 1 gör. kel., 1 ág. hitv. ev., 16 ev. ref. vallásúval kötött. Ebből 3 esetben — sajnosan írjuk ide — egyezség jött létre, hogy a gyermekek mind róm. kath. valláson neveltessenek. Június hóüapban 50 olyan házasság kötött, melyben 31 esetben mindkét fél unitárius volt, ellenben a völegény r. kath. 4, ág. ev. 1, ev. ref. 14 esetben. Egyezség a róm. kath. részre létesült egy esetben.

— **Vigyázzanak az örszemek!** Alig lehetett nagyobb szükség erre a jelszóra, mint most, a mikor a lélekvásár, a csábítás rendkívüli mértékben foly. Hihetetlen dolgok megtörténnek. Némelyek a hitet és a lelkiismeretet is könnyen eldobják, ha nincsen ott a lelkipásztor, meg a hitvédő, hogy erősítse. Közlebről egy érdekes esetről szereztünk tudomást. Egy unitárius férfi jegyben járt egy róm. kath. hajadonnal és mindaddig békésen, boldogan ment a dolog, amíg a katolikus pap közbelépett. Ez ijedtét vette az anyának, az anya leánynak s ez utóbbi jegyeséhez fordult, hogy siessen mentességükre és álljon át. A férfi kénytelen volt választani a hit és a jegyes között. A hitet választotta, mert lelkiismeretét nem tagadhatta meg.

— **Köszönet.** Kassay F. Sámueli nyug. kir. járáskiró az oklándi unitárius egyházközségnek 10 (tiz) o. e. forintot ajándékozott — a jelenleg építés alatt levő mesterház költségeire. Magam és egyházközségem nevében — a nyilvánosság előtt is köszönetet mondok szives adományáért. Oklándon, 1899 július 22-én. P á l F e r e n c z, oklándi unitárius pap.

EGYLETI ÉLET ÉS MUNKÁSSÁG.

Tisztelt tagtársak. A Dávid-Ferencz-Egylet senkinek sem akar teher lenni, hanem segítő és támogató. Ezért nyújtja azt a kiváló kedvezményt, hogy tagjai tiz hónapon keresztül bármikor befizethessék a csekély 1 frt tagdíjat. Most már csakugyan itt van az utolsó határidő. A ki a folyó évben még nem fizetett, egy forinttal minden bizonynyal adós. Ha a mult évek számlája felől nem bizonyos, ezt az egy forintot egy ut a l v á n y o n küldje be és a nyilvános nyugtázásból megfogja látni, hogy a beküldött forint melyik évre szól. A hátralékot a következő hónapban lehet tisztázni. Tisztelt tagtársak! ne mulasszák eleget tenni ennek a fölhívásnak.

A kolozsvári tagtársak nagy hálára kötelezik a pénztárnokot, ha sziveskednek p o s t a u t a l v á n y o n beküldeni tartozásaikat. Kérjük ezt vegyék szives figyelembe jövőre is.

Az Unitárius Közlöny zsinati számát lapunk olvasói figyelmébe hozzuk már csak azért is, mivel a csekély ár (20 kr.) jótékony c z é l r a D F E., a Brassai- és Orbán-émlékek javára van szánva.

Tiboldi István a székely népköltő arcképét koszoruba foglalja az Unitárius Közlöny zsinati száma. A koszoruban van a Gálfi Sándor költő, Sándor János igazgató, Raffai Domokos esperes, Gálfi Kálmán gondnok, dr. Jankovich Pál gondnok. Barabás Lajos lelkész arcképe.

Daniel Gábor egyházi főgondnok urnak, a D. F. Egylet tiszteletbeli elnökének kitünően sikerült arcképe, mint az Unitárius Közlöny zsinati számának önálló melléklete megjelent és szerkesztőségünknel a zsinati számmal együtt megrendelhető 20 krért. Ez a kép egymagában is megéri a füzet árát. A füzetnek két önálló képmelléklete és 3 szöveg képe is van.

Brassai philosophiája Dr. Gál Kelemen főiskolai tanár egy csinos füzetet adott ki a néhai Brassai philosophiájáról, melyben a derék író nagy szorgalmáról újabb bizonyítékot, Brassai philosophiai irányu széles körű működéséről pedig igen hű képet kapunk, melyet kiváló élvezettel és haszonnal olvastunk végig. Az írónak gratulálunk s az olvasóknak melegen ajánljuk.

Az egylet pénztárába f. é aug. 25-től szept. 26-ig rendes tagsági díjat fizettek: Dr. Veress Vilmos, Szigethy Miklós, Pataki Istvánné, Pákey Lajos, Molnár Sándor, Dr. Gál Kelemen, Czákó József, Benkó Mihály, Ambrus Gergely, Abrudbányai Béláné, Nagy Gyula, Lakatos Ferencz Kolozsvar 99-re, Veress László 99—903-ra, Mikó Dezső Abrudbánya 99-re, Barla Domokos Torda 95—99-re, Székely Ferencz Debreczen 98 99-re, Székely K. József Verespatak 99-re.

Előfizetői díjat fizettek: Weress József Déva 99-re, dr. Hankó Domokos. Szt.-Gotthárd 99—900-ra, Desbordes Auguste Sajó-Udvarhely 97 és 98-ra, Pálfi Károly Sz.-Udvarhely 99-re.

A kereszturkőri fiók-egylet pénztárába fizettek: Máté Juliska Enlaka 99-re, Incze Dániel M.-Zsákd 98—99-re, Gábor Albert Martonos 99-re, József János F.-Váralja 98—99-re, Máté Lajos 98 ra, Csehetfalvi fiók 99-re, József Mihály Rava 98—99-re, Ozsvát Áron, Ozsvát Ferencz, Pap László Kóbatfalva, ifj. Pap Zsigmond, Benczédi Sándor, Benczédi Ferencz Benczéd, Kozma Miklós Fiátfalva, Györfi Ferencz Szt.-Mihály, Végh Mihály, Unitárius Egyházközség Rava, Vitális Elek Parajd 99-re, Barabás József Sz.-Keresztur 98—99-re.

A felsőfehérvári f. e. pénztárába fizettek: Gelei Vilmos, Dániel Elek 99-re, Sipos István 98-ra, Kelemen György, Ozsváth Gábor, Útő Béla, Szabó Mózes, Péterfi Gyula, Ferenczi Lajos, Felső-Rákosi unitár. egyház 99-re, Dr. Tibald Miklós 10 frt alapítói díjat

Az aranyos-tordaköri fiók-egylet pénztárába fizettek: Nagy József Harasztos és Gál Lajos Kövend 99-re.

Kolozsvar, 1899. szept. hó 26-én

Gálfi Lőrinc
pénztárnok.

Reclamálás. A t. egyleti tagok és előfizetők sziveskedjenek a czimszalag számát mindig rájegyezni a postautalvány szelvényére, melyen fizetnek és a levelező lapra, melyen az elmaradt számot reclamálják.

A szerkesztő mindig szivesen veszi, ha az Unitárius Közlöny olvasói megírják a lap egyes közleményeire vonatkozó észrevételeiket. Valóban az lenne a kívánatos dolog, hogy a szerkesztő és az írók is eszmecserét folytathassanak az olvasókkal. — Berde Mózsá nagy alapítónkról érdekes közleményt vettünk Gál Lajos urtól M.-Igenből. A jövő számban közöljük.

TARTALOM: Tizenkét cikk az unitarizmusról. Az unitarizmus hatása Magyarországon. Ürmösi Kálmán. 281. l. — Emlékezzünk! 288. l. — Az Úr munkássai. (Költemény.) Tarcsafalvi Albert. 289. l. — A kik nem imádkoznak. Br. P. Horváth Kálmán. 292. l. — Az Isten az én zászlóm. Rédiger Géza. 297. l. — Ima. 300. l. — Berde, mint költő. Pap Domokos. 301. l. — A kereszturi zsinatról. Simó János. 302. l. — Egyházi és iskolai mozgalmak. 308. l. — Egyleti élet és munkásság. 311. l.

Nyomatott Gámán J. örököse könyvnyomdájba Kolozsvar.

KIADJA A DÁVID FERENCZ EGYLET.
SZERKESZTI BOROS GYÖRGY.

Az Unitárius Közlöny előfizetési ára 2 korona 40 fillér (1 frt 20 kr.) Egyes szám ára : 24 fillér (12 kr.) A Dávid Ferencz Egylet rendes tagjai, 5 évi kötelezettséggel, egy évre csak 2 koronát fizetnek. Minden pénz Gálfi Lőrincz egyl. pénztárnokhoz küldendő Kolozsvárra.

Tizenkét czikk az unitarismusról.

Ezalatt a cím alatt az Unitárius Közlöny jelen évi 12 számában tizenkét cikket fogunk közölni. Reméljük, hogy ezek a cikkek magukra vonják a figyelmet és élénk eszmecserére fognak anyagul szolgálni. Már megjelöltem:

- I., Az Unitárius vallás törvényesítése Ferencz Józseftől.*
- II., Az Isten eszméje unitárius fölfogás szerint. Boros Györgytől.*
- III., A mi Jézusunk. Boros Györgytől.*
- IV., Jézus evangéliuma. Csegezi Lászlótól.*
- V., Egyházunk mozgató erői. Kelemen Alberttől.*
- VI., Az unitárius egyház viszonya a többi protestáns felekezetekhez. Kanyaró Ferencztől.*
- VII., Az unitarismus theologiai irányzata. Boros Györgytől.*
- VIII., Az unitárius vallás tanításának hatása a jellemre. Dr. Bedő Alberttől.*
- IX., Az unitarismus a nevelés és közoktatás szolgálatában. Kőváry Lászlótól.*
- X., Az unitarismus hatása Magyarországon. Ürmösi Kálmántól.*